

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди
Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1988
Чылдың
май
29
воскресенье
№ 126 (13726)
1925 чылда
үчкүзүлгөттүң.
Өрттөз 3 көпөк.

ЭДЕ ТУРГУСТУНУУШКУН ДЭЭШ

Партияның XIX Бүгү-эвилел
конференциязынга СЭКП ТК-ның
тезистерин Тываның ажилчы
чону деткип, таныжып турар

УЛАМ
ТОДАРАТКАН-ДЫР

СЭКП-нин XIX Бүгү-эвилел конференциязынга УТУКУТУР

Чамдыкта аңаа-ла бир та-
варыгга кижиниң салым-ча-
анын ажадырыгга өге ужу-
к болур. Татьяна Баавылдың
аңа-иеси малчын. Иңчээлээ-
да малчын болу бээр мен деп
бөтөбайн чораан. Сески клас-
сы дооскан. Кызылдың му-
зыка учушсаңгыраа кыргы-
н Бирги жүргөтү соода, өөр-
дөлгөзүн ара каттап, аңа-
иесинге дуулажып ужура
таварышкан: аңаа аараан.
Малчыннарның уруу малчын
болган. Салгал мидыг. Ийи
чыл дуулажылаан, оң
соода өт-бүдөлүг апаргаш,
бөр кодан алай хүдөп алган.

Кижиниң амыдыралыгга
кандыг-бир болушкуну бө-
дүргө, оң болу база өң-өөрү,
чону ол кымыл, кандыг ки-
жи дээр дугайында болган-
чок-да өрткөн орунче хал
көрүнү, өлгөр болгай бис.
Бис база ол чачылаан уш-
тумайн, ыңчаалыңар ал.
Татьяна Иргитовна Баавыл
Бай-Тайгаңың чурумалыг
Хемчик-Баавылга төртүтүң-
гөн, ортума өрткөң, күш-
ажыдыгга 1966 чылда
өгдөдөн. Хей-нииниң даалгашы;
хойжу бригадала партия ор-
ганизациязының секретари,
СЭКП Кызыл райкомунун ке-
жигүтү, район Совединин де-
путаты. Шаңчалыг: күш-
ажыдыгга Алар орденниң үш-
кү черези, Тыва АССР-нин
Дээди Совединин Президиу-
мунун Хүндүлүг бижик.

Делегатың намыранды
каш оодурулар ол-дур.
Иңчанган номчуткуну шы-
лап-бис, делегатың
ажыл, амыдыралың каш чы-
жек-фактыларны маңа кы-
рип, өң-бисе таныштырар
бөдөй-дур мен.
— Кызыл хоорай чогуунда
делгем хөтү-шөдөрлөг, олар-
дарыг «Тилеке» совет
бар, аңаа ажилчылар хе-
рек дугайың каш удаа дың-
нап, солуннарда-даа номчан-
мен. Черге чүге ийи, сек-
кин ыңаар тыртылган, хой-
жон болган. Иңчанган 1972
чылдың чалымында маңа,
Чедерге, келгенге бо, Бат-
тай бир кодан хой хүдөдөн
берген. Ам канчаар, бир-тө
органдагы чылда-бисе
келген болганда, аңаа олар
эс, ыңчаалар-ла бо черге.
Чинге-дагга, малчыннар эге-
ленин — деп, Татьяна чу-
гаалаар.
Кымыл биле Кур-Чер суу-
нуң аразында ийи-бөр ар-
гышканнар арт кырында
кыштын ыңаа-ла эскер-
Узук оруктан мырчыңар

Партияның XIX Бүгү-эвилел конференциязының делегаты ШОНЧАЛАЙЛАР

Амгы хон олар бо чымыл
дуулар, алды дугаар төрө-
Оларынды коргузгашы;
баштайгы чылда 100-төн 80,
113, а бо чымыл 110. Бо
чымыл бирги кварталың
тинели-бисе республикада
үшкү черде болган, ыңаа
100 хондан 104 хураган тур-
ган.
Татьяна Иргитовна биле
Эрес-оол Борбай-ооловтиң
хоонун усаазы, оларны ка-
ларар олар-белчирин, бээр
суг-сугтамы, кажа-хораа-
да өске малчыннарның-бисе
домей, а ол хиреде коргуз-
лери керээде бедик. Канчап
ыңаа-ла?
— Малды эки семиртип
алырыңа — деп, Татьяна
дөрт харылады. — Хойну ча-
зын төрөдөр дээринге шуут
улар мен.
— Адырам, бо чымыл
ажыл-агыңнар 100 хондан
75 хураган алган-дур. Оң
чымылаапы түдөл, Татьяна
Иргитовна?
— Чымыл аалар шыкка
чымдар-дур.

рыр херек — деп, Татьяна
чугаан медеи.
— Бертен база советтүн
агрономунга ужурашкан, кыш-
таг чанынга көк-суулаан та-
рып көрүңер деп диледим —
дээн, Эрес-оол хонну багай
чугаалай-дур.
Бо малчыннарга, Сафонов-
туу деп домей байдалан тур-
гускан, оларны аразында
чарыштырыпса аа деп, ыңаа
болдым өсөсө.
«Тилеке» советтэ мал
чөмүн шидар шаа-бисе бе-
леткен-ле турар харын. Иң-
чээлээ-да «Революцияны ча-
быжың» советко канчап-даа
чөтөсө. Баланың хойжу-
лары деп хандырылган бол-
за деп, Татьяна Иргитовна
байг-ла болды ол. Эске-лаа
малчыннарны дүрөдөп чо-
руу айтырып ол ийи. Онда
чааларда кыштаг чогуунга-ла
көк-суулаан тарыма. Бо ай-
тырың Чедерин малчынна-
рының мурундан «Тилеке»
советтүн уауручударыңга
солун дамчытыр база салы-
н.

Татьяна Баавыл салган со-
ругалы дээш кымыл, чү-
күлдүг киж. Бир катан ол
дирекцияга барган, малчын-
нарга тергешкан. Чаш
аутар херек дээр дугайында
айтырың тургускан. Бот-ору-
га-чарылаа, өң-бисе керээ-
зиниң үшөндө ол дээр, шы-
нап-ла, чууга айтырың.
Нарткомга-даа тургускан.
Бир удаа, ийи удаа барган.
Малчынниң дилең советко
артын чымыл хандырган. Ол
дээр өртү Татьянага өөрчү
четтериниң изерин турар-
лар.
Ол эде тургустунушкунуң
көзөкчиси. Нарын үчкү-
тү хойну хурааның ола-
нас кажага ажап азырап
өгдөдөн малчын ол. Мал
маңа-чок, кижилер бөзүп кы-
жын советка даштыга — деп
дөштүг суга өшпир — турар
кыдыр боттарын чачыкты-
рып, дамытырып алыр-дур,
а хурааны өөрдөп болбас
бе деп айтыртың ол бо-ла
бөдөй бээр турган. Иңчанган
хой кажааңны хымычалыг
чыгылаң, кургалган алган.
Чаш хураган кол чүе ол.
Чогу ол аргаже кириккен.
Татьяна бөдү база чамдыкта
сөстүн-даа турган, шынап-ла,
хой хураган өзүрүп ала кан-
чаарың?
Чуу-даа болур болза бол-
гай дан: бир катан РАУК дар-
газы келген. Кажаа-хорааны
көргөн, хурааннарды турар
кажааныңда ол салбааны: ил-
ден. Соок. Дарга кайтай бер-
ген, азы чүе ол дүн олаваа-

Партияның XIX Бүгү-эвилел конференциязынга
СЭКП ТК-ның тезистерин узуу соугура-бисе таныш-
тым. Бистер, кедээ ажаа-агының келер үеде тускай
эртенкилер, чуртун экономикагга базалың бижыг-
лаарыңа боттарымың узуу-хууусту киририне
амдыгаштан белеткенир ужураг бис дээрин бо чүгү-
ла партияң документ-биле танышкан, ыңаа түң-
нелге келдир.

Эде тургустунушкунуң чылдары киж бөрүтүнү уга-
медерелиң өттүшкүңү болдурган. Чамгы черге тап-
ташкының чылдарында чуртун ажаа-агы
адыларында каларың харыскага болган сагыла-чүрү-
му баксыраа турганы ам билдире келген. Бистер, кедээ
үениң зоотехниктери, агрономнор, механизаторлары бол-
ган өске-даа мергежилди кижилер өртөм-билдир чедип
аң тура, боттарымың чогуу канчаар белеткэр ужураг
бис? Шаң миды айтырыларың студент киж бөрүтү бо-
дунга салыры эргежок чууга деп болдур мен. Чүтүн-даа
мурунда билгериң ханы шигээниң алыры негеттенир.
Ол ышкан бистин чуртта болуп турар политикаг болуш-
куннарды чүе хайгааракчылар болур чачылаан ушту-
нар, аңаа илелкейли-бис кижир, ботуустун шигиң ал-
гырыс мергежилликке ханы-бисе ыңаа-ла, аңаа чүе
теория-бисе белеткенейн, практикт чачылаан студент
чылардан шигээни чугула-дур деп болдур мен.
Бистин денинч партияны, оң Политбюроу советчү чы-
ларда могаж көк амылаң, улус ажаа-агың хойжу-
ниң мерген уаурутуңаң ап чоруткан. Парладалан билдир
чорутка, чуртта ажаа-агың аң бөдүн хонун-чүрүм
тургустунушкунуң болган сагыла-чүрүм бижылаарың
көмөгүң алдыңан. Чогу ажаа-агың көрүм-чүрүм
дээр студент кижге узу-ла билдирең чеп. Ол чүе дээр-
ге, өргөл башкарылган демократчылар, команылап,
чачырып дуулар уаурутуңаң чалары деп болдур мен. Чо-
гу-на шаң миды аңаа-ла бюрократы уаурутуңаң чок
кылаң соода, тускай эртенкилерниң
бот-башкарып ажилдар шигээ тургустунар.
Иңчээлээ-да кедээ ажаа-агыңа чүе дирек-
торун хой үе-шак дүргүзүңа советтэ бөтү адыр-
га инструтка берип, тускай эртенкилерге айтыртың бээр
методтары аңаа бары томулангын. Чамгы ажаа-агың-
да шаң миды уаурутуңа аңы үениңге уламчылашкан.
Ортумак денинч байтай, кол спецалисттер бээр дирек-
торун айтыртың маңа, оң үе-бодолың эдерер
чоруктар бар деп болдур мен. Бодол-даа эс, миды аңаа,
тускай эртенкилерге баш билдирбес, бөтү-ле эргедерин
долу-бисе холга алырың кызылар уаурутуңаң бар.

СЭКП ТК-ның тезистеринде чурту өргөл башкара-
ның бөтү-ле байдалдары келерге тоа айтыртыңан. Илгич
партияның организаци ролю чазы-бисе тургустунар. Оң
денинч принциптери улам байл, бижыгар. Аңаа киж бөрү-
тү чоргаларың, бистин чалгыс партияң системалыг
инициатива киж төрөдөгү өң-ле сайыраңгай, де-
шигелгил инициатива дээр партияның XIX Бүгү-эвилел
конференциязынга улам тодаратканың.

Орлан МАЛАМДАН,
Красноярскин кедээ ажаа-агы институтунуң
Тыва филиалының студентизи.

Бо чуртук Кызылда Ана-
толий Дмитриевич Воронин-
ниң муңаңы ажилдыг бри-
гадазыдан тырттырган. Ол
бригаданың дашчылары беш
найт чурталаа бажыңың
ийги кадым кылып турар.
Тууг-монтаж ажилдарының
планын ай санада амыр
боттандырып келген брига-
да ишчилери партияның

ХИХ Бүгү-эвилел конферен-
циязынга СЭКП ТК-ның те-
зистерин солуннарда номчу-
танышканар. Ол тезистер
салдынып турар чууга со-
ругалары боттандыра-
ны биле амылыңа улам хары-
салгалы болуп, куш-ажылаң
сагыла-чүрүм улам бижы-
лаарың чугулазын брига-
да чуугаалашкан.

ССРС кубогу дээш зона маргылдаазы «ЗВЕЗДА» (ТЮМЕНЬ) — «АСБЕСТ» (АК-ДОВУРАК)

Сибириниң болгаш ыраккы
Чөөн чүктүн зоналар аразы-
нда ССР-ниң кубогу дээш хол
бөмбүүгө маргылдаа хоорай-
лар аразында болуп эртп
турар. Аңаа кижир эргин
Тывага болган маргылдаага
Ак-Довураның «Асбест» ко-
мандазы чаалап алган. Бо
чымын ол команда өске хо-
райларның командалары-биле
бир-ле дугаар ужуражып ту-
рары бо.
Ужуру болза бо маргылдаа
Ак-Довуранка болур турган.
Ол черде спорт залын сеп-
теп эгелей берген-биле хол-
баштыр оюнну Кызылче кө-
жүргөн. Бирги ужуражылга
аалчыларның тилелге-биле
3:0 болуп доозулган. Мындаг
чергелиг маргылдаага кижир-
ри — чедикшиң. Ак-Дову-
ранчылар ийги оюнда дидим
өйнаар бөр деп көрүкчүлөр
күзеп эрткен. Ийги оюн
субботада болган. Оң дуга-
йында өтчөттү дараазында со-
лунга парлар.
ЧУРУНТА: оюн үзүндө.
Ондар ОХЕМЧИНИНГ фотө-
зу.

ЧАШТЫРЫЛГА ДООЗУЛГАН

Каз-Хем районда СЭКП-ниң
ХХУ съездин атыг советтүн
№ 1 хөвү-транспор бригадалы
шык базарының шыкка
хуусада 4450 гектар черге
чоруткан. Оң соон дарыг
чаштырылган эгелдэн. 20 амыл
хунда 3180 гектарга а-
зыл-тасты. 475 гектарга су-
ламы. 720 гектарга арбайы
чаштырып дооскан. Амгы үе-
де механизаторлар чайгы чер
андарылгазынче бир дем-биле
кирипкен.
Таражы зооноларның би-
рээни интенсивитг техноло-
гия эзууга ажилдарың шиги-
релдэн. Ону удурут башка-
рары Сергей Самбуунуң
үлүүңе олашкан. Эвөө бо

Механизаторларның ажил-
дарыңа, даштарыңа
таарымчалыг байдандары
тургускан. Хөвү турлаада
трактористтер Василий Русских,
Минист-оң Семилба, чашты-
рыңы Сергей Дарма улу-
нормазын үргүчү амыр куу-
сепип турар.
Срэт-оң НЕНДЕН.
ХОРАМЧА ЧОК
«Бай-Тал» советтүн мал-
чыны СЭКП-ниң XIX Бү-
гү-эвилел конференциязын
куш-ажылы чедикшиңнер-
биле уткуур дээш чарышта
идеинейт кижирп турар.

Амгы үеде өшкү маргылдаа
доозулган, нитизи-биле 4187
өшкүдөн 3984 килограмм
дүктү кырган. Кара-оол Дар-
жаа чүс өшкүдөн 100 аңа-
ны намангап ап, бир өшкү-
дөн 1,1 килограмм дүктү кы-
гып алган, а өң-бисе керээ-
биле баштай-ла амылап эге-
ленирине бирээни, республи-
каның Хүндүлүг самбарында
чуруу кирген хоочун мал-
чын Маңнай Иргитович Эше-
тин көргүзүү ийги черде —
100 өшкү бөрүтүндөн-не бир
аңааны долоруткан. Бир
өшкүдөн 1,041 грамм дүктү
кырган.
Советтүн малчыны эң
кыргылаага база чайлаа-
зынга белеткенир турар.

Хертек НАРА-ООЛ.
Бай-Тайга район.

ВАШИНГТОН. АКШ-тың
конгрессиң сенаты латинда-
да ортумак болган оон биче
ыракшыдыг ракеталары
ууткаар дугайында совет-
америк Керээни чүдүлдүг дең
көргөн. 93 конгрессмен ке-
рээни чүдүлдүг деп бадылап,
а киж уурулаңган.

Керээни чүдүлдүг деп са-
мандыга конгресс кижиги-
нериниң бадылашының
үштүн ийи кесип четир.
Иңчанган ам чуртун прези-
дентизиниң ол керээни күш-
түгүлүг бадылап, чарлап
дынадыры арткан.
КАБУЛ. Афганистаның
президенти Наджибулла
республиканың чаа премьер-
министрин томулаар дуга-
йында чарыкты үндүргөн.
Баттар агентизиниң дына-
каны-биле алырга, моон му-
нунда премьер-министрин

оралакчызы турган Муаммед
Хасан Шарк премьер-ми-
нистрге томулааткан.
Чаа чазакты четчелер тур-
гузгашы, оң составын бө-
лаш иштэки база даштыкы
политика талашы-биле про-
грамманы ажилдап кылган,
афган парламентиниң ала-
палаты болур волюс джи-
рга кижирин М. С. Шарк
президент дааскан.
Афганистаның Улус де-
мократия партиязының ТК-
ның Политбюроу хура-
лы эрткен. Премьер-министр

турган С. А. Кештмандаа эки
ажылы дээш өртүп четти-
риниңкини бөр кижиги-
нереткен. С. А. Кештман-
ны АЗДП ТК-ның секретары-
на соугуру дугайында
шпидир хулап алдыңың-
биле оң премьер-министр ал-
бан-дуулаадында доостал.
ГАВАНА. Кубаның компе-
ртизын ТК-ның чөлөкө
эзууга мида чоруп турар
ГФР-ниң «югослав» партия-
зынч дарганың оралакчы-
зы Ютта Дифурт Москвага
ем болур ужуражышыңар.

га улуг чедикшиңнерин Совет
Эвлекениң болгаш Америка-
ның Кеттишкан Штаттарының
удуртукчуларына кузеп тур
бис, деп СЭТА-ның корреспон-
дентизинге меделдэн. Моск-
вага болур ужуражышын
эрткен чылдың декабрыда Ва-
шингтонга эрткен ужура-
жышкының уланыш болур
бөр дээрине ол бузурелки
илеркен. Барын Германия,
кил чурткакы чогуу 60
хуузу «орбечевств» политика-
зынч деткап турар деп, ол чу-
гаалаң.
(СЭТА).

УРУГЛАРЫМ ЭМЧИЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА

Бир чагааның изи-биле КӨК ХҮНДҮС, МАЛЧЫН ААЛГА

Эмчи болуру ачы-буянын, ооң-биле чергелештир бедек харымсалгалыг, онзагай терек деп санап чоруур мен. Ыланга уруглар эмчизин бо-дур берге. Айна ортумах класстарга өөренип тура-ла чооң эмчи төрөдери өттү-нү, оларнын салдары-биле эмчи болу деп соруудап ага-лзын. Бичин кичи чазымы-дым-даа болбай канчаар: ыччалар-даа ол ам дуржу-галыг эмчи апарган. Бичин уругларын эмчеп турар, профессионалыг бердинген, ынак болган бергелерге то-рулас, үе эртен тудум, ооң улам созууну, аңаа хандык-шылдың хун бүрүдети ажил-теректеринден бүзүрөп көрүп чоруур.

Шагаан-Арыгның төп эм-нелгезинге база бир чыл уруглар эмчилеп амылдаарга, Тандыже амылдап чору-дупкан. База-ла уруглар-биле амылдап турган. 1970 чыл-дан бээр бө хүннерге чедир республиканың уруглар эм-нелгезинде амылдап турар. Баштайгы он беш чыл дургу-зунда укасток эмчизин болуп амылдаан. Арга-дуржулга амырнын, ажилга дадыгыг быгыгарының база бир онза чугула үези ол. Белеп өвсө-ле ажил. Эмчир эмчир чаштарын канчаар шын ажаап, өстү-рерин анык аваларга өөр-дип чачыктырар. Чаш кичи кадык чаагай-ла өзөр болза, ол дег өөрүшкү кайдал. Чуг-ле ада-незинге өвсө, харын

байлакшаан тудум, барык бажым бүрүзүмү эмчизин апар чүе—деп. А. К. Ба-зыр-оол сактып чугаалап оорат. Чангыс-ла № 11 учас-токка 15 чыл дургузунда амылдаан. Ол укастоктун бичин чаштары Аня эмчизин өстүрүшкен уруглар апар-ганынар. Чамдыктары улау кижилер апарылган. Эмчизин утпайн чоруурлар.

Уругуну уругу азыражым, кырган-ава болугу чедир үе хой-ле эртен-дир. 1956 чылда ортумах школым доос-ка, ооң соонда Томскийн медицина институту. Бичин уруглар эмчээр факультет. Студент чалым чылдарынаа утчуңдурас. Студент бөлүккө олутпай кичи болбайн, илеп-кейин, онзагай студент тур-ган, Комсоргтап, бот-тымын-гыр уран чүгөле кижиги, боолалга маргылаларын чеге эрттирбей келген.

Эмчиде эмчи болуу деге, аарыг кижилерин көрөп би-лир, оларнын-биле калы аарыг-биле деңгеежир учу-дуг. Айна студент үезинин эгезинде-ле аарыг уруглар чыдар салбырларга барып, дүңе дежурныйлап хонуп, уругларын ажаап, чегер-жап турган. Келер үезин уруглар эмчизинге баулуу практика ол-дур.

Медицина билгилери то-га пропагандалары, профи-лактика амылын чорулар, кызымак эмчизин укасток эм-чизинде-ла улам харымсал-галыг ажилче депшенткен кончуг шын. Хой чылдары чамдыккан арга-дуржулазын аш-өөрүнө, ылангы анык эмчизерге дамчыдып бээр болбай.

Уругуну уругу азыражым, кырган-ава болугу чедир үе хой-ле эртен-дир. 1956 чылда ортумах школым доос-ка, ооң соонда Томскийн медицина институту. Бичин уруглар эмчээр факультет. Студент чалым чылдарынаа утчуңдурас. Студент бөлүккө олутпай кичи болбайн, илеп-кейин, онзагай студент тур-ган, Комсоргтап, бот-тымын-гыр уран чүгөле кижиги, боолалга маргылаларын чеге эрттирбей келген.

Эмчиде эмчи болуу деге, аарыг кижилерин көрөп би-лир, оларнын-биле калы аарыг-биле деңгеежир учу-дуг. Айна студент үезинин эгезинде-ле аарыг уруглар чыдар салбырларга барып, дүңе дежурныйлап хонуп, уругларын ажаап, чегер-жап турган. Келер үезин уруглар эмчизинге баулуу практика ол-дур.

Медицина билгилери то-га пропагандалары, профи-лактика амылын чорулар, кызымак эмчизин укасток эм-чизинде-ла улам харымсал-галыг ажилче депшенткен кончуг шын. Хой чылдары чамдыккан арга-дуржулазын аш-өөрүнө, ылангы анык эмчизерге дамчыдып бээр болбай.

МААДЫР ИЕ — ХОЙЖУ

Аракчаа биле Шимисат Кум-бунарчык өг-бүлө. Эртенде биринчи малчыныкчык оду-рунда кирип турар. Олар мал амылында 25 чыл болганар. Хой малдап келген чылдарын-да төрүү 100 башка оонаштыр 90-дан куду хураган ам көр-бүн.

Бо чалым оларнын хүлээ-гезинде база төрүү 100 хой-дан 90 хураган камгалап алыр, бир баштан 2 кг дүк кыргыч күлээлгил. Хүлээлгеде көр-дүнгөн хураган ажыр күсөт-тинген болган чикти коданан тарамы чок болган.

Малчынык чылдык-на Кара-Даш деп чеге кыштап тел-ген. Мурнунда чылдарга бо-дурга, ол демчиктерге хай чуга чаткан, соон чок мал болган. Эртен чалым кыштаан эки септел чыгылган болган мал адаганга төгөр өдөк, ситен ки чегери-биле белеткен кылганы кыштап түр чыл ажа-рылга магадылап болган.

Кажанкын кырым дуглаар-да кылым кылдыр дуглаарга хурааларас, кажан кургаг бо-лур, чуга кажан хураалар, ишти өдөр, соон болур. Кажан өл-шүктө хой, хураган соокка алыр, оон аарып, арып бек-сыраар, дугу дүжөр, өдөк хо-лумдуктыг сазал-сарыг дүк тыптыр. Эртен, көжөзмө чы-вар база айылдыг, ону эр-тирлээр үени биле чогуур чуга—деп, Шимисат Белековна чугаалап оорат.

Бо өг-бүлө Канычтык Белдир деп чеге хоюн смиртып чы-лар. Белдир—шээр малга таарымчалыг, өт-ситени мал уучар, сүлгү, өзүлүп шээр мал ораны. Ону хойжулап келген чылдарынык дуржулганын каргыш, хоочун малчынар шилип алган.

Шимисат Белековна Кум-бун дузалакчы кадары болу-рунда алгыда, он үш уругну азырал кижизиткен Маадыр ие. Ада-мечик уругларын үжү оларнын кадары мергешти-чилээ, оларга дузалакчы чо-рааш арга-дуржулганы өөрсин алган, хойжулап амылдап ту-рар. Огул Алексей районда КМК-да, Володарыг тудугу, Сашыс Улан-Удэини күлүтүч институтунда, бир огул шериг албанында, арканары өөре-ни турарлар.

Хай уругларын өг-бүлө өггө кыштар. Бажым дугайында ай-тыгы чылдан чыла шилип, боттанайн келген. Өг кичи-зин, көжөге өвүн боттары са-дып ал турар. Чайга үе чыс-чарыг, кат-каваскыл, Бре-нолу айтыры кончуг берге. Ону чүгө бот хуула эхт, сар-жаг-биле орнап садылжыр.

Хай уругларын өг-бүлө өггө кыштар. Бажым дугайында ай-тыгы чылдан чыла шилип, боттанайн келген. Өг кичи-зин, көжөге өвүн боттары са-дып ал турар. Чайга үе чыс-чарыг, кат-каваскыл, Бре-нолу айтыры кончуг берге. Ону чүгө бот хуула эхт, сар-жаг-биле орнап садылжыр.

Хай уругларын өг-бүлө өггө кыштар. Бажым дугайында ай-тыгы чылдан чыла шилип, боттанайн келген. Өг кичи-зин, көжөге өвүн боттары са-дып ал турар. Чайга үе чыс-чарыг, кат-каваскыл, Бре-нолу айтыры кончуг берге. Ону чүгө бот хуула эхт, сар-жаг-биле орнап садылжыр.

КЫСКЫЛ-САРЫГ ӨННҮШУПТУ

Шаг-шааңдан бээр-ле баш дугуңуң өңүнө улус онза сагыш салып чораан. Ыңге хамаарыла язы-бур болуп турган. Кирт ортуңуңун кыстары кара өңү анын

димиңер. Эрте-бурунгу Рим-ге чырым өңөрлөг баш дугуң мактаар турган, ыңчанга караңгы өңүң баш дугуң өңөзөр чырым өңө кирип ап турганар.

Венециянын херзженнери элдеп улус: баш дугуң кы-зыл-сарыг мылдыр буадуу. Ол өңү сурагыл Тициан чуруктарында мөңгөжиткен.

ЧООНГАН ДЕП БИС

Омак-сергек, кадык чаагай амыдыралдын үнденин чүдөл?

Найда-даа, бистиң республикада база, хуузуңда ду-залал амыл-агыг сөөлгү чылдарда нескүзү биле сай-зырап оорат. Ооң ачы-дузасын билбес кичи бисте чок. Ол хиреде бажым чанынга нартофель, ногаа тарып өс-түрүндө чандарын, шүүтсүрөн, ону нандыг-бир артык чүе мылдыр бодаар ийн-чангыс кижилер хоо-райда туржун, кыдээде безин найы хей. Нандыг-даа кичи хостуг үе-шагын шын хуваар, ону чөп ажылаар болза, үе демей-ле четчир. Хамын укур чүгө сору-дап куузарынды.

Бистиң өг-бүлөсиз ишти эзээз деп болбас, өрбүн улус бис. Шүптү беш кичи. Ам улус-тын уругларымыз өзүп, ажил-даары амылдап, өөрсини өл-керик турар. Ам мырнай кырган-ава, кырган-ача алар-ган бис. Амылдап турар улус-ка ыңдыг талыг хостуг үе кайын турар боор. Артында-ла амылгас шак барымдаа-ласас.

Хостуг үекишти кылыс эр-тирбиз-биле, өг-бүлө бодие-динге немере-даа болур, ажи-телдү ажил-ишке өөредиринге эки болуун дээш чоокку чыл-дарда сад, эштежилгезинки кеңигүнүңе кирип алган бис. Солундур. Уругларымыз-биле кады амылдап, баштайгы чал-дарны кылып, ону суггарып, ажаап, баштайгы дүжүтүг ажаап, кайы кире амырал, өөрүп турганымыз утундур-бис.

Кат-чимизиз база дүжү-дүн берип эгелзиз: малина, инек-караа, кызыр-кач, панетка. Ногааыс база шору дүжүтү чылдыг берип турар. Огулчуер суг билип эгелзиз бээр, мээң бичи огулм «Аваным» ногаан алпарзын (чалдыкча чирин ол) үжөзү, огулчуер ап чийин адырама дээр. Бодуштуң ол шөлүзүс-ке картофельден эгелзиз ар-буза чедир тарып өстүрүп турар бис. Каттары өөрөкө кылгаш, чага чедир чир-дир бис. Кичиниң организминге кончуг чугула витамин аймаа ол-ла болгай.

Дачага кат-чимисти, ногааны өстүрер, ажаарын ылангы орус эш-өөрдөн, дуржулганы хоочуннардан атырып, билип ап чоруур мен. Херек ном-нарны номчуп, тускый жуура-ды чачыдып алган мен. Эртен чылым 50 даганын база ажаап чылдымыс.

ЧООНГАН ДЕП БИС

Омак-сергек, кадык чаагай амыдыралдын үнденин чүдөл?

Найда-даа, бистиң республикада база, хуузуңда ду-залал амыл-агыг сөөлгү чылдарда нескүзү биле сай-зырап оорат. Ооң ачы-дузасын билбес кичи бисте чок. Ол хиреде бажым чанынга нартофель, ногаа тарып өс-түрүндө чандарын, шүүтсүрөн, ону нандыг-бир артык чүе мылдыр бодаар ийн-чангыс кижилер хоо-райда туржун, кыдээде безин найы хей. Нандыг-даа кичи хостуг үе-шагын шын хуваар, ону чөп ажылаар болза, үе демей-ле четчир. Хамын укур чүгө сору-дап куузарынды.

Бистиң өг-бүлөсиз ишти эзээз деп болбас, өрбүн улус бис. Шүптү беш кичи. Ам улус-тын уругларымыз өзүп, ажил-даары амылдап, өөрсини өл-керик турар. Ам мырнай кырган-ава, кырган-ача алар-ган бис. Амылдап турар улус-ка ыңдыг талыг хостуг үе кайын турар боор. Артында-ла амылгас шак барымдаа-ласас.

Хостуг үекишти кылыс эр-тирбиз-биле, өг-бүлө бодие-динге немере-даа болур, ажи-телдү ажил-ишке өөредиринге эки болуун дээш чоокку чыл-дарда сад, эштежилгезинки кеңигүнүңе кирип алган бис. Солундур. Уругларымыз-биле кады амылдап, баштайгы чал-дарны кылып, ону суггарып, ажаап, баштайгы дүжүтүг ажаап, кайы кире амырал, өөрүп турганымыз утундур-бис.

Кат-чимизиз база дүжү-дүн берип эгелзиз: малина, инек-караа, кызыр-кач, панетка. Ногааыс база шору дүжүтү чылдыг берип турар. Огулчуер суг билип эгелзиз бээр, мээң бичи огулм «Аваным» ногаан алпарзын (чалдыкча чирин ол) үжөзү, огулчуер ап чийин адырама дээр. Бодуштуң ол шөлүзүс-ке картофельден эгелзиз ар-буза чедир тарып өстүрүп турар бис. Каттары өөрөкө кылгаш, чага чедир чир-дир бис. Кичиниң организминге кончуг чугула витамин аймаа ол-ла болгай.

Дачага кат-чимисти, ногааны өстүрер, ажаарын ылангы орус эш-өөрдөн, дуржулганы хоочуннардан атырып, билип ап чоруур мен. Херек ном-нарны номчуп, тускый жуура-ды чачыдып алган мен. Эртен чылым 50 даганын база ажаап чылдымыс.

